

2

Hoofdstuk 2

Werkvormen

In dit hoofdstuk beschrijven we 20 verschillende werkvormen die je kunt toepassen in jouw eigen opleidingspraktijk. De werkvormen kunnen ingezet worden voor kennismaken, ervaringen uitwisselen, meningen peilen, toepassen van de inhoud en evalueren van de bijeenkomst. Ook zijn er specifieke werkvormen voor het verbeteren van communicatievaardigheden.

Hoofdstuk 2: Werkvormen

Toelichting op de beschrijving van de werkvormen

Alle werkvormen zijn beschreven volgens een vast format. De onderdelen van dit format worden hieronder toegelicht.

Titel werkvorm

Elke beschrijving van een werkvorm begint met de titel.

Er zijn twee soorten werkvormen:

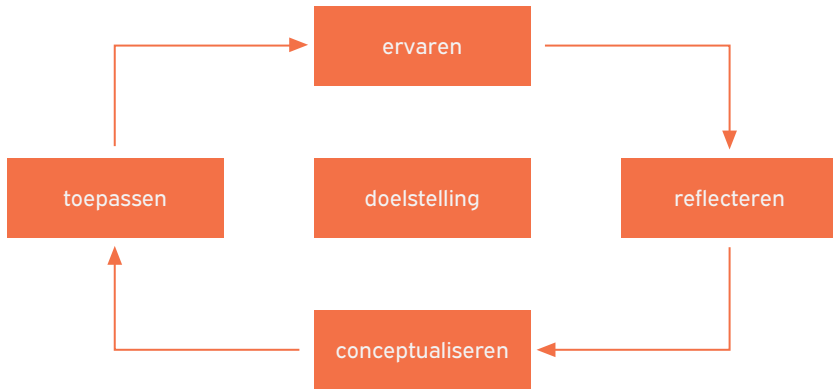
- a. algemene werkvormen die bij ieder onderwerp gebruikt kunnen worden
- b. specifieke werkvormen gekoppeld aan het verbeteren van communicatieve vaardigheden

Doelen

Bij het doel staat een specifiek doel dat je met deze werkvorm kunt behalen. Uiteraard kun je ook zelf een doel formuleren bij de werkvorm.

Fase van ervaringsleren

Wij gebruiken in dit boek de cyclus van ervaringsleren (zie figuur 2) als een praktisch handvat voor interactieve bijeenkomsten (Bijkerk & Van der Heide, 2016).

Figuur 2: De cyclus van ervaringsleren

- **Ervaren:** Deelnemers brengen hun eigen ervaring in of doen een opdracht of experiment waarbij ze een gezamenlijke ervaring opdoen die aansluit bij het doel van de bijeenkomst.
- **Reflecteren:** Deelnemers reflecteren op hun gedachten en handelingen met betrekking tot de opgedane ervaringen. Vaak is de ervaring en reflectie aan elkaar gelinkt binnen dezelfde werkvorm.
- **Conceptualiseren:** Als begeleider van leerprocessen geef je uitleg over de theorie of laat je de deelnemers de theorie op een andere manier verwerven. Meestal bestaat de uitleg van theorie uit een korte presentatie van de hoofdpunten of een onderliggend model. Tijdens de uitleg kun je aansluiten bij de ervaring van de deelnemers die je daarvoor hebt gehoord.
- **Toepassen:** De deelnemers doen opdrachten waarin ze de besproken theorie toepassen. De besproken theorie wordt getoetst of je geeft feedback op het handelen. De deelnemers gebruiken kennis of vaardigheden die in de bijeenkomst zijn behandeld. In deze fase wordt (een deel van) het leerdoel bereikt.

Nadat deze vier fasen zijn doorlopen, kan de theorie op een hoger niveau worden gebracht met een ander leerdoel. Bij iedere werkvorm geven we met een donkere kleur de bijbehorende fase van ervaringsleren aan. Alleen bij de werkvormen waar het om kennismaken of evalueren gaat ontbreekt dit, omdat dit in de introductie of afsluiting van een bijeenkomst plaatsvindt.

Kenmerken

a. Groepsgrootte

Hier vind je het minimum- en een maximaal aantal deelnemers. Voor grotere groepen geldt een evenredig aantal subgroepen.

b. Voorbereidingstijd

Hier vermelden we de gemiddelde voorbereidingstijd. Meestal is alleen voorbereidingstijd nodig om de fotokaarten op een tafel neer te leggen of uit te zoeken. Soms is de voorbereidingstijd eenmalig zoals bij werkvorm 2.8: het maken van kaartjes met gedragskenmerken bij de talenten of bij werkvorm 2.9: het uitzoeken van een geschikte fotokaart bij 'een goede start'.

c. Uitvoeringstijd

Hier vermelden we het aantal minuten dat minimaal nodig is om de werkvorm goed uit te voeren.

d. Soort werkvorm

Elke soort werkvorm heeft zijn eigen pictogram. We verdelen de werkvormen in 5 soorten (zie tabel 2).

Tabel 2: Soorten werkvormen

Pictogram	Soort werkvorm	Functie tijdens de bijeenkomst en voorbeelden
	Ijsbrekers	Ijsbrekers worden gebruikt als activerende opening, voor (nadere) kennismaking, om groepen in te delen, als eyeopener, energizer of als afsluiter. De begeleider heeft hierbij de rol van animator.
	Discussievormen	Discussievormen zijn vooral in de fasen 'ervaren' en 'reflecteren' van het model van ervaringsleren goed toepasbaar. Veelgebruikte discussievormen zijn: brainstormen, mindmappen, discussie aan de hand van stellingen of een debat. De begeleider heeft hierbij de rol van gespreksleider.
	Docentgecentreerde werkvormen	Docentgecentreerde werkvormen zijn goed toe te passen in de fase 'conceptualiseren' binnen het model van ervaringsleren. De begeleider heeft hierbij de rol van presentator en expert. Veelgebruikte docentgecentreerde werkvormen zijn: presenteren, demonstreren, een voorbeeld geven of het vertellen aan de hand van een metafoor.
	Spelvormen	Spelvormen zijn goed bruikbaar in alle fasen binnen het model van ervaringsleren. De begeleider heeft hierbij de rol van spelleider. Veelgebruikte spelvormen zijn: dramaspelen, rollenspelen, simulatiespelen en gezelschaps- of televisiespelen waaronder ook de (digitale) quizvormen.
	Werkopdrachten	Werkopdrachten zijn goed bruikbaar in alle fasen binnen het model van ervaringsleren. De begeleider heeft hierbij een coachende rol. Veelgebruikte werkopdrachten zijn: een verwerkingsopdracht van de theorie, een creatieve opdracht, een casus of een practicum.

Voor de variatie in werkvormen tijdens een bijeenkomst is het goed als de soorten werkvormen worden afgewisseld. Zie het overzicht in tabel 5.

e. Moeilijkheidsgraad

De moeilijkheidsgraad van de werkvormen wordt aangeduid met één of meer sterren. Zie tabel 3. Zie tabel 3 voor de uitleg en tabel 5 voor een overzicht van alle werkvormen

Tabel 3: Moeilijkheidsgraad

	1 ster	De werkvorm is makkelijk uit te voeren en kan eigenlijk niet mislukken.
	2 sterren	De werkvorm vraagt meer van de begeleider aan kennis en ervaring op het gebied van didactiek of communicatie dan een werkvorm met 1 ster.
	3 sterren	De werkvorm is meer gericht op creativiteit en meer afhankelijk van de motivatie van deelnemers. Dit vraagt meer vaardigheden van de begeleider om tot het doel te komen.

f. Talent

Bij de beschreven werkvormen worden de talenten weergegeven door de volgende symbolen. Zie voor uitleg van de symbolen tabel 1.

In tabel 4 wordt een overzicht gegeven van de 20 werkvormen en de talenten die daarmee worden aangesproken. Dit kan helpen bij het kiezen van de meest geschikte werkvorm voor jouw bijeenkomst.

Voorwaarden

Bij enkele werkvormen worden voorwaarden aangegeven die relevant zijn om het doel te behalen.

Werkwijze

Bij de werkwijze geven we stapsgewijs aan hoe je de werkvorm in de praktijk kunt uitvoeren.

Daarnaast is het belangrijk om per bijeenkomst na te denken over het aantal fotokaarten en de zichtbaarheid ervan.

- **Aantal fotokaarten:** Werk je met het hele doosje of kies je er zelf een aantal uit? Bij de beschrijving van de werkvormen staat soms een suggestie met betrekking tot het aantal fotokaarten.
- **Zichtbaarheid:** Bepaal hoe je de fotokaarten presenteert. Deze keuze is afhankelijk van de beschikbare tijd, de moeilijkheidsgraad en diepgang die je wilt aanbrengen.
 - **Open:** Het is heel inspirerend om de fotokaarten open op tafel te leggen. Zeker als je niet te veel fotokaarten gebruikt, is dit een mooie optie. Als je alle 50 fotokaarten open uitstalt op tafel, dan kan het gebeuren dat een deelnemer die snel een keuze maakt lang moet wachten op de andere deelnemers. Dat kan ten koste gaan van de flow van de bijeenkomst.
 - **Gesloten:** Het maken van een keuze gaat sneller als je de deelnemers blind laat kiezen vanaf de tafel of uit de hand. Omdat op de achterkant een cijfer staat, kun je daar ook nog mee werken. Meestal kiezen deelnemers een getal waar ze enthousiast over worden zoals leeftijd, huisnummer of trouwdag. Dat kan ook weer aanleiding zijn tot een gesprek.

Bij de beschrijving van de werkvormen staat een suggestie voor open of gesloten aanbieden.

Voorbeeld

Hier geven we voorbeelden van toepassingen van de werkvorm uit de praktijk. De foto's die bij de voorbeelden staan, werden gebruikt door de deelnemers bij het verhaal dat zij vertelden.

Algemeen

De meeste werkvormen kun je op gangbare cursuslocaties of in leslokalen prima uitvoeren. Een extra tafel om de fotokaarten op uit te stallen is wel handig, net als vrije loopruimte naar deze tafel toe. Collegezalen of zalen met een theateropstelling zijn minder geschikt. Voor werkvorm 2.11 (Wisselgesprek) is een ruime zaal noodzakelijk omdat de deelnemers rondlopen.